

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію *ПРОЦИК ІРИНИ РОМАНІВНИ*
на тему „**Футбольна лексика у формальному
та неформальному дискурсах**”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
(спеціальність 10. 02. 01– українська мова)

Дисертаційна праця *Ірини Романівни Процик* виконана в річищі проблематики, що надзвичайно актуальна для сучасного українського мовознавства, адже стосується такої фундаментальної проблеми, як зв'язок мови і суспільства, що, як знаємо, завжди взаємно детермінований, динамічний, структурований за соціальними групами (стратами), багатоаспектний у своїх проявах та вербальних і невербальних реалізаціях.

Власне, з констатації такого зв'язку й розпочинається вступна частина дисертації: „розвиток мови завжди пов'язаний із поступом суспільства, або, як казав Сенека, «qualis vita – talis oratio» («яке життя – така й мова»)” (с. 35).

Доєлідження соціолінгвальної природи мовних явищ – необхідне для розуміння традицій та тенденцій її розвитку, а для розкриття багатства мови та багатовимірності лексичної семантики та фразеології мовознавець мусить проникнути в найрізноманітніші сфери суспільного життя, зокрема – й у т. зв. субкультури, у вузькопрофесійні колективи, що творять свою „внутрішню мову” (соціолект) як адекватне відображення специфіки своєї діяльності, своїх зацікавлень та світобачення, внутрішньої колективної етики тощо. Проте ще донедавна дослідження соціолектів української мови не належало до стрижневої тематики (т. зв. лінгвістичного мейнстриму), адже в офіційному радянському мовознавстві дослідження таких тем мали чітко регламентовану ідеологічну методологію, що звужувала можливості соціолінгвістики: нова історична спільнота – „єдиний радянський народ” – мала б послуговуватися і єдиною мовою (звідси – переважна увага до текстів художнього стилю,

кодифікації норм та культури мови), а маргінальні соціальні групи не розглядалися як вартісний об'єкт соціолінгвістики.

Що ж до сфери спорту, що в кожній культурі творить свою „внутрішню мову” (підмову), то в часи УРСР вона перебувала під максимальною ідеологічною та організаційною опікою, адже успіхи радянського спорту мали символізувати переваги радянського способу життя. Неформальний бік спорту, життя та діяльності у цій сфері залишалися закритим не лише для дослідників мови, а й для засобів масової інформації.

Демократизація суспільного життя в незалежній Україні відкрила для мовознавців великі можливості у вивченні нових тем, серед яких – і варіантність української літературної мови, особливості західноукраїнського (галицько-буковинського) варіанта літературної мови другої половини XIX – початку XX ст., розвиток української мови в міжвоєнний період у Галичині й Буковині, соціолекти української мови, побутування усних форм української мови, міське койне, жаргон, сленг та багато інших.

Подання до захисту дисертації *Ірини Романівни Процик*, що є „першим в українському мовознавстві всебічним і системним синхронно-діахронним дослідженням футбольної лексики в усній і писемній формах побутування мовлення” (с. 42) і становить собою фундаментальну, унікальну за джерельною базою, новаторську, концептуально вмотивовану працю, засвідчує такі позитивні зрушення в нашій професійній галузі: дисертантка повною мірою скористалася тими можливостями, що їх мають нові покоління українських мовознавців у вільному виборі наукових тем, і довела, що футбол – це не тільки популярний вид спорту, а й значуща для функціонування української мови соціокультурна сфера. Своєю дисертацією *Ірина Процик* заклала підґрунтя для подальших досліджень спортивного українськомовного дискурсу.

У вступній частині дисертації переконливо сформульована мета, чітко й логічно визначені завдання дослідження, конкретно розкрита його методика, теоретичне значення та практична цінність. Джерельна база дослідження має комплексний характер: дослідниця залучила періодичні видання, архівні

документи, мемуари, документальні повісті, художні тексти, дослідження істориків спорту, теле- та радіопрограми, інтернет-форуми футбольних уболівальників, провела усне інтерв'ювання фанатів футболу, письмове анкетування респондентів тощо. Високу наукову вірогідність результатів дослідження підтверджує якісний добір фактичного матеріалу, що засвідчують 8 додатків до дисертації (починаючи від *Додатку В* і до *Додатку З* включно).

Більш ніж достатньою є апробація результатів – на понад 70 наукових та науково-практичних конференціях (інформація про це подана також у *Додатку Б*). Структура роботи цілком відповідає задекларованим завданням.

У **першому розділі** дисертації на численних і маловідомих фактах з історії світового, європейського та українського футболу авторка вичерпно розкриває етапи формування української культури футболу, а відтак – і формування української термінологіки футболу, основи якої закладені у галицьких виданнях кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. (названо, зокрема, «Сокільський календар на 1895 рік», в якому вперше опубліковано українською мовою правила для гри в футбол – їх підготував до друку Володимир Лаврівський, що в 1900 р. у Львові видав окремо книгою футбольні правила «Копана (Association Football)», що є першим українським посібником із футболу; підручники Івана Боберського «Забави і гри рухові» (1904–1906), «Копаний мяч» (1906), підручник з футболу Осипа Верхоли «Копаний мяч» (1926). Дослідниця не оминає увагою й тієї важливої ролі, що її українські футбольні клуби Галичини, Буковини і Закарпаття відігравали (й у прямому, й у переносному сенсі) в обстоюванні національної ідентичності. Аналізуючи різні періоди в розвитку української мови футболу, *Ірина Процик* підкреслює, що в сучасній ситуації, „поволі долаючи наслідки зросійщення”, українська мова футболу „опинилася перед новими викликами – великою кількістю нових позичень з англійської мови та поверненням до активного вжитку давно запозичених англізмів, які впродовж тривалого часу не використовувано, що свідчить про «хвилеподібний» характер розвитку футбольної лексики” (с. 63), що власне, й заслуговує на увагу сучасних соціолінгвістів.

Вагомим теоретичним здобутком першого розділу є послідовний і концентрований виклад сучасних поглядів на поняття „дискурс”, який характеризується не звичайним механічним цитуванням праць провідних американських, російських, польських, українських представників дискурсології (В. Карасика, В. Красних, М. Димарського, З. Гарріса, О. Зільберта, А. Творека, Я. Таборека, Ф. Бацевича, О. Зарецького, Н. Ступницької, О. Селіванової та багатьох інших), а логічно й доречно доповнюється авторським коментарем та чітким формулюванням авторської позиції.

Розкритий зміст інструментального використання поняття „дискурс” у лінгвофілософії, лінгвістиці, соціолінгвістиці, прагмалінгвістиці, психолінгвістиці. Дисертантка звернула увагу на лінгвістичне розуміння дискурсу *як результату*, за яким дискурс – це „усний або письмовий текст із врахуванням тільки вербального складника, «продукт» комунікативних дій, їх письмовий чи усний результат, що його інтерпретують реципієнти” [Карасик 2002 б, с. 25], та як процесу – „комплексної комунікативної події, що відбувається між мовцем і слухачем у певному часовому й просторовому контекстах, яка може мати вербальні й невербальні складники” [Темнова 2004, с. 24].

Цілком слушно Ірина Процик доводить, що „футбольний дискурс як складник спортивного дискурсу потребує ґрунтовних студій”, а також, що „він має свою специфіку – тісно переплетений із дискурсом масмедіа, інколи вони накладаються один на одного; це особливо помітно в усних і писемних текстах, які передають футбольну інформацію (спеціальні футбольні видання, радіо- і телепрограми та спеціальні футбольні телеканали, спортивні рубрики в неспортивних газетах або спортивні блоки новин у телевізійних інформаційних програмах) і в прямих трансляціях футбольних матчів” (с. 71). Комунікантами (учасниками футбольного дискурсу) є, з одного боку, футболісти, тренери, функціонери, а з другого – футбольні вболівальники, тоді як посередниками в комунікації є представники масмедіа.

Продуктивним для дослідження є авторський погляд на футбольний дискурс як соціолінгвальне явище, що поєднує в собі ознаки інституційного та особистісно-орієнтованого, побутового дискурсу й відзначається інтертекстуальним характером (дотичний до інших інституційних дискурсів – наукового, педагогічного, офіційно-ділового, юридичного, політичного, воєнного, театрального-сценічного).

Авторське розуміння *футбольного дискурсу* як „сукупності комунікативних практик у різних сферах суспільної діяльності, пов’язаної з футболом – спорті, науці, масмедіа, освіті” (с. 72) та виокремлення типологічних ознак цього дискурсу цілком адекватні до методики його аналізу, що подана в другому, третьому й четвертому розділах дисертації.

Практичні аспекти дослідження футбольної лексики в соціолінгвістичному аспекті розкриті в п. 1.3. *Функціонування української футбольної лексики в різних формах побутування мови*, що є гармонійним завершенням логічної тріади «історія–теорія–практика», за якою скомпонований перший розділ дисертації. Зміст цього підрозділу засвідчує ґрунтовну обізнаність дисертантки з досягненнями української соціолінгвістики та соціолектології (працями О. Горбача, Я. Рудницького, Л. Ставицької, Л. Масенко, С. Гіряк, Т. Миколенко, О. Таран, А. Нелюби, Є. Редька, Л. Карпець, Я. Старченко, П. Грабового, Т. Кондратюк, І. Щур та інших). Авторка дисертації визначає складники української мови футболу: футбольна термінологія, вживана у формальному дискурсі; специфічні футбольні жаргонізми та соціолект фанатів футболу, що репрезентують неформальний дискурс і є віддзеркаленням соціальної стратифікації суспільства. Всі названі складники лексики футболу предметно проаналізовані в наступних розділах дисертації.

У **другому розділі** дисертації зреалізовано комплексний підхід до розгляду української футбольної лексики у формальному (офіційному) дискурсі: футбольна термінолексика проаналізована в хронологічному, політико-ідеологічному та функційному аспектах; з’ясовано теоретичні питання синонімії, антонімії футбольної термінолексики; у стосунку до футбольної

лексики розширене розуміння варіантності: виділений особливий тип варіантів – *графічні*; на значному фактичному матеріалі докладно розкрита *синтаксична варіантність* термінів футболу.

Дослідниці вдалося виділити й описати особливий вияв антонімічних відношень у футбольній термінолексичі – на рівні аналітичних пар, у яких значення протилежності виражене переважно прикметниками, рідше – дієсловами та іменниками, напр.: *горішній стріл* ('удар верхом') – *приземний стріл* ('удар низом, при самій землі'), *деревяна трибуна* ('спеціально збудована на стадіоні трибуна для глядачів із облаштованими місцями для сидіння') – *«зелена трибуна»* ('«глядацькі місця» на деревах довкола стадіону'); *зелена мурава* ('зелений газон футбольного поля') – *біла мурава* ('засніжений газон'); *правдиві футболівки* ('справжні бутси') – *імпровізовані футболівки* ('власноруч виготовлені бутси'); *гнати* – *«гасити»*: *гнати м'яча* – *«гасити» м'яч* ('зупиняти м'яч'); *винагородити рясними оплесками* ('позитивна реакція публіки на гру футболістів за допомогою оплесків') – *винагородити свистом* ('негативна реакція публіки за допомогою свисту'), що, фактично, становлять особливий вияв контекстуальної антонімії.

Для першої половини ХХ ст. – періоду формування української футбольної лексики – виокремлено п'ятнадцять тематичних груп (з яких найбільшою наповнюваністю та розмаїтістю номінацій вирізняються групи назв футбольних дій, ударів, амплуа гравців, найменувань футбольного поля, його частин і розмітки, назв ігрових моментів, назв футбольного інвентарю та спорядження), визначено відсоткові частки питомих, чужомовних та гібридних номінацій.

Принципово важливу змістову частину другого розділу становить п. 2. 2. *Футбольний дискурс у різностильових текстах видатних особистостей – популяризаторів спорту в Україні у першій половині ХХ ст.*, в якому актуалізуються праці організаторів та учасників спортивного життя Галичини – Івана Боберського, Петра та Тараса Франків, що водночас долучилися й до творення термінолексики футболу.

Варто відзначити й дуже вдале залучення до джерельної бази дослідження творів письменників-галичан – *Івана Керницького, Івана Смоля, Зенона Тарнавського*, які започаткували використання футбольної лексики в художніх текстах-й зафіксували широкий спектр футбольних номінацій міжвоєнного двадцятиліття. Джерелом фактичного матеріалу для реконструювання футбольного дискурсу Наддніпрянщини в першій половині ХХ ст. стали твори *Юрія Смолича*.

Чимало термінолексем і термінних словосполук, що вживалися в галицькому українському футбольному дискурсі першої половини ХХ ст., заслуговують на визнання й повернення до сучасного мововжитку, як-от: *грайка* – ‘матч’, *відсторонь* – ‘поза грою’, *грище* – ‘футбольне поле’, *побочина* – ‘бічна лінія’, *кути грища* – ‘кути поля’, *грище* – ‘футбольне поле’, *перепроводжувати мяч вужем* (‘дриблінгувати’), *скивати воротаря перед стрілом* (‘перехитрити воротаря перед ударом’), *стріляти наріжняк* (‘пробивати кутовий’), *установка до мяча* (‘займати вигідну позицію перед тим, як бити м’ячем’), *виявляти сторонни́ість* (‘підсуджувати одній з команд’), *упімнути грача* (‘попередити гравця’) та ін.

Докладністю аналізу відзначаються п. 2. 4. 2. *Кількісні та якісні зміни в українській футбольній термінолексичі в другій половині ХХ ст.* та п. 2. 5. *Сучасні тенденції розвитку української футбольної термінології*. Авторка дисертації переконливо довела, що „вплив тоталітаризму на формування української футбольної термінології в радянський період зачепив усі аспекти цієї термінної системи” (с. 201), а свідченням пригнічення природного розвитку футбольної терміносистеми є брак спеціальних словників української футбольної лексики та незначна кількість таких термінів у спортивних словниках.

За спостереженнями *Ірини Процик*, у період незалежної України відбулися об’єктивні зміни у складі лексики футболу, в чому виявився вплив двох головних тенденцій: 1) кількісне збільшення номінацій у складі раніше сформованих тематичних груп та доповнення новими тематичними групами –

внаслідок подальшого розвитку футбольної сфери у світі та її комерціалізації; 2) повернення давніх питомих назв, які впродовж першої половини ХХ ст. активно функціювали в українській мові футболу, але внаслідок уніфікаційної політики в радянський період відійшли на периферію вживання. Так, у лексиці футболу сформувалися нові тематичні групи, як-от: «Менеджмент у футболі», «Трансферна діяльність футбольних клубів і футбольне спонсорство», «Інформаційна підтримка та реклама у футболі», «Забезпечення формальних аспектів функціонування клубів», «Довколафутбольна комерційна діяльність».

Нових, термінних значень у сфері футболу, набули загальновживані й давно відомі слова, напр.: *відступне за футболіста* – ‘грошова компенсація за футболіста як винагорода за розірвання контракту й відмову від прав на гравця; кошти, запропоновані за перехід футболіста в інший клуб’; *трансферне вікно* – ‘період часу, коли можливі переходи футболістів між клубами, укладання нових трансферів і внесення до заявок нових гравців; зазвичай припадає на перерву між чемпіонатами чи між колами чемпіонату’; *талісман клубу* – ‘особа чи предмет, які є візитівкою футбольного клубу’; *паспорт стадіону* – ‘сертифікат стадіону, який засвідчує його відповідність вимогам до проведення змагань і рекомендаціям щодо їхньої безпеки’ та ін.

У групі «Тактика і техніка гри в футбол, позиції гравців на полі та їхні функційні обов’язки» з’явилися нові слова: *катеначо* (від іт. catenaccio – засув, клямка) – ‘тактика з акцентом на захисних діях’; стиль *тікі-така* (ісп. tiquitaca, від tik – торкання, короткий пас між гравцями); *ліберо / вільний захисник* (від іт. libero – вільне володіння, від лат. liberalis – вільний) – ‘останній оборонець, який підстраховує в захисті своїх одноклубників і є останньою ланкою між лінією захисту та воротарем’ і синонім до *ліберо* – *свіпер* (англ. sweeper, від sweep up – підмітати) – ‘вільний захисник в оборонній тактиці, який не має чітко закріпленого місця на полі й розташовується позаду інших захисників, найближче до воротаря та «підчищає» огріхи партнерів, нерозграючи «на відбій»’.

Дослідниця відзначає, що серед багатьох нових слів футбольної сфери – англізми й кальки з російської мови, що свідчить про ще доволі відчутний інерційний вплив радянських традицій термінного забезпечення сфери спорту – переймати лексичні англізми чи інші чужомовні терміни без намагання передати відповідні поняття засобами своєї мови.

У *висновках до другого розділу* подані такі важливі констатації: „Загалом сучасна українська мова футболу має менше питомих рис, аніж у першій половині ХХ ст., коли сформувалась у Галичині на національному ґрунті. Це великою мірою пов’язано з тим, що галицька футбольна термінологіка практично невідома загаломі, не досліджена в українському мовознавстві, адже нерідко навіть українські лінгвісти трактують давні футбольні терміни як сучасні новотвори й уводять їх до реєстрів словників нової лексики” (с. 232).

Високим ступенем наукової новизни вирізняється *третій розділ* дисертації, в якому лексику неформального футбольного дискурсу (жаргонізми, соціолектизми) проаналізовано в різних аспектах: тематичному, структурному, функційно-стилістичному, хронологічному. Такий кількісно репрезентативний масив лексичного та фразеологічного матеріалу вперше вводиться в український мовознавчий обіг і надалі послужить якісному покращенню розгляду відповідних тем і в наукових працях, і в посібниках та підручниках з лексикології та соціолінгвістики. Розділ добре структурований, явища семантичної деривації та морфологічної адаптації загальноповсюдженної лексики в соціолекті футбольних фанатів проаналізовані системно й детально, що засвідчує високий рівень професійної кваліфікації дисертантки.

Високу теоретичну вартість має п. 3.3.3.3. *Соціолект українських футбольних фанатів – новий етап розвитку неформального дискурсу наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.*, в якому Ірині Процик вдалося подати переконливі аргументи для твердження, що в українській мові сформувався особливий соціолект, який вербалізує мовну картину світу футбольних фанатів. І хоч це „лише невеликий фрагмент навколишньої дійсності, пов’язаний зі сферою, яка формує суспільні зв’язки цієї групи – спільне вболівання за

певну команду” (с. 285), проте він демонструє стійкі світоглядні цінності групи, здатність до мовної творчості, громадянської солідарності, адже, за фактами, що їх навела дисертантка, „в оформленні фанатських секторів більшості українських стадіонів з початком другого кола української прем’єр-ліги взимку 2014 р. з’явилися гасла на підтримку єдності України: *«В єдності – сила!»*, *«Від Сяну до Дону – братерство, єдність, соборність!»*, *«Воїнам слава!»*, *«Воля України або смерть!»*, *«В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля»*, *«Єдина, вільна, соборна Україна!»*, *«Жовто-блакитні прапори, ми непереможні – шаблі догори!»* та ін. (с. 337). Тема футболу стає популярною і в сучасній українській літературі – есеях *Сергія Жадана*, *Леоніда й Олександра Ушкалових*, *Оксани Забужко*, *Андрія Бондаря*, завдяки чому лексика неформального футбольного дискурсу стає відомою й за межами фанатського середовища, а відтак – стає частиною загальнономовного фонду стилістично та соціально маркованих слів.

До кожного з жаргонних слів, що їх дисертантка аналізує з погляду семантики, мотиваційної ознаки та словотвору, подані докладні коментарі, з використанням значного корпусу словників різного типу, передусім – словників жаргонної, діалектної лексики, лексики міського койне. Матеріал – маловідомий навіть для фахівців з лексикології, надзвичайно цікавий, адже показує високу продуктивність в українській мові саме семантичної деривації, що й у цій номінативній сфері відображає багатство метафоричних асоціацій українського мовомислення (напр.: *«віконце»* – ‘верхній кут воріт (лівий або правий, ближній або дальній від воротаря), *«гачок»* – ‘підніжка’, як дефініює, «підставлення ноги противникови» (за дефініцією Т. Франка), *«щур»* – ‘удар низом, коли м’яч летить близько до землі в кут воріт’, та ‘гол, забитий у нижній кут – «шістку»’, *небезпечний «щур»* – ‘небезпечний удар низом, коли м’яч летить близько до землі в нижній кут воріт’ та багато інших); *бобри* – ‘1) футбольний клуб «Динамо» Київ; 2) фани київського «Динамо»’; *волянки / волянни* – ‘1) футбольний клуб «Волинь» Луцьк; 2) фанати луцької «Волині»’; *хрестоносці* (від асоціації з *хрестом* – гербом Волині, що є на футболках гравців, і назвою – *хрестоносець* – «учасник хрестового походу (від знака

хреста на його одязі)» – ‘1) футбольний клуб «Волинь» Луцьк; 2) уболівальники луцької «Волині»»; *леви, зелені леви* – ‘1) львівський футбольний клуб «Карпати»; 2) фанати львівських «Карпат»»; *кроти* – ‘1) футбольний клуб «Шахтар» Донецьк; 2) фанати донецького «Шахтаря»»; *пивовари* – ‘1) футбольний клуб «Оболонь» Київ; 2) фани київської «Оболоні» та багато ін.). Жаргонізми футбольної сфери виявляють також омонімічні зв’язки із загальноновживаною лексикою (напр.: «*робінзонада*» / «*робінсонада*» – ‘вдала, ефектна гра воротаря, що відбиває м’ячі, націлені у ворота’, термін походить від прізвища англійського воротаря кінця ХІХ ст. *Джека Робінсона*, який вперше застосував у воротарській грі повітряні виходи та падіння в ноги нападникам, щоб оборонити ворота), що також є важливим фактом для доповнення знань та уявлень про джерела лексичної омонімії в українській мові.

Коментарі щодо окремих слів можна було б доповнити: так, вислів *дробити м’яч* – ‘дриблінгувати, бігти з м’ячем, провадячи його ногами та обходячи футболістів-суперників’ та специфічне вживання в ньому дієслова *дробити* можна розглядати не тільки як „спробу припасувати до українського футбольного дискурсу питому назву, яка за звучанням бодай приблизно нагадує спеціальну футбольну номінацію *дриблінгувати*, утворену від кореня англійського терміна *дриблінг*” (с. 237), а також – як перенесення за аналогією прямого значення слова *дробити* („ділити на частини”) на невеликі відтинки траєкторії, якою рухається м’яч при постійному прикритті його від суперника, та метонімічному вживанні назви цієї дії при назві предмета, якого ця дія стосується (*дробити не лінію руху м’яча, а дробити м’яч*); жаргонне значення дієслова «*мастити*» – ‘перемагати з великим рахунком, побити з розгромним результатом’ може бути пов’язане не тільки з розмовним значенням цього дієслова, як це подає „Словник української мови” в 11 томах («*мастити* – б) *перен., розм., рідко*, те саме, що бити» [СУМ 1973, с. 643]) (с. 240), а також із жаргонним значенням дієслова *мастити*, що його вживають гравці в карти: *мастити* – „бити, відбивати карту суперника старшою картою тієї самої масті

чи козирною картою; особливо – коли таке відбивання відбувається на тому самому ході”; щодо слів *партач* – ‘поганий, невмілий гравець, який робить свою справу недбало, псує гру в футбол’ та «*майстеритик*» – ‘вдалий, зразковий, майстерно виконаний, мистецький удар’, то вживання цих давніх германзмів у складі жаргонної лексики футбольних фанатів є наслідком універсальних семантичних переходів давніх ремісничих термінів у нові тематичні групи слів, співвідносні з новими сферами професійною діяльності.

Щодо запозиченого з німецької мови слова *пех* та калькованої словосполучки *мати «пеха»* – ‘не щастити’ (нім. *das Pech* – „1) смола; 2) розм. клопіт”, *er hat Pech mit den...* – „йому не щастить (з чимось, в чомусь)”; *Jemand gewiss hat Pech!* – „Комусь, певно, не щастить”) варто зазначити, що й саме слово, і фразеологічні звороти з цим словом здавна вживалися і в польській мові (п. *pech* – „прикрый випадок, неталан, халепа; *ktoś ma pecha* – „комусь не щастить”), і в інших слов’янських мовах за часів Австро-Угорщини; і в мові буковинської української періодики кінця XIX ст., і в мовленні української інтелігенції (зокрема, в листах Б. Лепкого, А. Артимовича, Лесі Українки). Отже, перехід таких зворотів у мовлення футбольних уболівальників – *мати «пеха»* – ‘не щастити’, *мати «пеха» в стрілах* – ‘не мати щастя у забиванні м’ячів, пробивати у ворота неточно, не потрапляючи в них’ – відбувся, напевно, внаслідок розширення сфери їх функціонування при збереженні базової семантики.

Надзвичайно цінний матеріал поданий у *четвертому розділі* дисертації, що присвячений онімній частині лексики футбольного дискурсу, адже сучасні власні назви, зокрема й у сфері футболу, часто є маркерами соціолінгвістичних тенденцій – що дуже слушно відображено вже в самій назві цього розділу. За змінами в ономастиконі футбольної сфери – у назвах команд (спеціально досліджені найменування також і діаспорних клубів), способах творення прізвиськ футболістів – справді можна визначати ідеологічні пріоритети певної доби та слабші чи міцніші прояви мовної опірності до чужомовного тиску.

Проаналізувавши факти прізвиськової номінації, *Ірина Процик* дійшла беззаперечного висновку, що в українському неофіційному антропоніміконі спортивної сфери й досі виявляються постколоніальні тенденції: „У незалежній Україні на появу прізвиськ футболістів впливає, як і в радянську добу, передовсім російська мова. Велику групу неофіційних антропонімів гравців становлять прізвиська, утворені внаслідок усічень прізвищ футболістів, при цьому новоутворені номінації асоціюються з російськими лексемами – власними чи загальними назвами” (с. 458), натомість креативні прояви – послабилися: „Частка сучасних прізвиськ українських гравців, утворених на основі метафори, менша, порівняно з іншими періодами. Загалом кількість цікавих неофіційних імен, що є результатом творчого осмислення обсервацій уболівальників за футболістами, помітно змаліла” (с. 458). З іншого боку, дисертантка показала й оптимістичні тенденції, що випливають з тяглості національних традицій: „центральне місце в корпусі назв українських футбольних клубів мають лексеми з етнокультурною семантикою” (с. 465). З дисертації *Ірини Процик* випливає, що онімна футбольна лексика, що постійно трансформується й оновлюється, має стати об’єктом подальших спеціальних досліджень, оскільки дисертантка довела, що власні назви (команд, осіб тощо) є вагомим складником футбольного соціолекту як історично сформованої та функційно розбудованої підсистеми сучасної загальнонаціональної мови, що обслуговує комунікативні потреби мовців у цій соціокультурній сфері вже понад 100 років.

Висновки до кожного з розділів та загальні висновки безпосередньо випливають з аналізованих фактів та міркувань дослідниці, подані конкретно, послідовно, не містять жодних суперечливих тверджень і відображають усі принципово важливі результати дослідження.

Дисертація *Ірини Романівни Процик* – це ґрунтовне, якісне, концепуально вивірене дослідження. Кілька зауважень і запитань, що їх тут подаю, жодним чином не применшують ваги цієї праці:

1) На мою думку, в тексті дисертації варто було подати більш чітко визначення понять „футбольна термінологіка”, „жаргонізм” і „соціолектизм”,

розкривши їх термінологічно-змістову співвіднесеність, щоб було зрозуміло, чому, скажімо, такі слова і словосполучення, як «*алтик*» – ‘хлопець, що подає м’яч, який вийшов на авт’; *бігати з голими коліньми* (буквально – бігати у футбольних трусах) – ‘грати в футбол’, «*впарити*» в ногу» подані в Додатку Г („Реєстр наддніпрянської футбольної термінологіки першої половини ХХ століття”); слова і словосполучення *ас* – ‘людина, найліпша в якійсь сфері, наприклад у футболі або в грі на якійсь позиції на полі чи у виконанні конкретного завдання’; *дріблювати* – ‘дриблінгувати, бігти, ведучи м’яч ногами, не втрачати його та водночас обходити гравців команди-суперника’; *дробити м’яч* – ‘дриблінгувати, бігти з м’ячем, провадячи його ногами та обходячи футболістів-суперників’; *приписи Окружного Спортивного Союзу* – ‘правила’ подані в Додатку Г („Реєстр жаргонізмів у футбольній лексиці першої половини ХХ століття”); слова *акустика* – ‘звукові умови на стадіоні’, *бубон* – ‘ударний музичний інструмент, що складається з дерев’яної частини – обруча, на який натягнуто шкіряну мембрану’, *грядка* – ‘стрій фанатів у секторі’, *договорняк* – ‘навмисний програш матчу команді-супротивнику з метою нечесного заробітку (продаж гри) або за обопільною домовленістю для сприяння команді-суперниці набрати необхідні їй очки’ подані в Додатку Д („Словник соціолекту українських футбольних фанатів”);

2) гадаю, що в другому розділі не варто було аж так докладно покликатися на „Етимологічний словник української мови”, адже формування футбольної лексики спиралося передусім на наявні під кінець ХІХ ст. лексичні ресурси української мови, успадковані з давніх періодів її розвитку, з яких головними були такі тематичні групи: військова лексика (розширення семантики слів *гарцувник, стрілець, залога, хоружовка*); реміснична лексика; побутова лексика (розширення семантики слів *одвірок, сорочка, тичка*) тощо;

3) аналізуючи в третьому розділі численні випадки застосування апокопи в соціолекті футбольних фанатів, більшість прикладів дисертантка подає коректно, проте в окремих випадках можна подати й інші словотвірні інтерпретації, як-от: для слів *заміс* ‘влаштовування сутичок із фанатами команди-суперниками,

поліцією, стюардами тощо' (від дієслова *замішувати, замісити*); *злив* (матчу) 'навмисний програш матчу команді-супротивнику з метою нечесного заробітку (продаж гри) чи за обопільною домовленістю' (від *зливати* у сленговому значенні лексеми 'навмисне поступатися, піддаватися під час якогось протистояння') це може бути і семантична деривація, й усічення граматичних афіксів дієслівної основи (або нульова суфіксація); для слова *розтяг* 'банер, який розтягають по ширині, на обох кінцях має палиці' (від дієслова *розтягувати, розтягати*) – усічення граматичних афіксів дієслівної основи; адже такого типу деривати мають приципову відмінність від інших слів, що розглянуті в цій групі (*стад* – від *стадіон*, *транс* – від *транспарант*, *траф* – від *трафарет* і подібні), для творення яких справді застосована апокопа;

4) цікаво було б дізнатися, які саме лексичні одиниці введено до фактичної бази дослідження завдяки інформації, отриманій з інтерв'ювання та анкетування.

Докладне ознайомлення з текстом дисертації *Ірини Романівни Процик* на тему „Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах”, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10. 02. 01 – українська мова, а також з авторефератом дисертації та публікаціями здобувачки наукового ступеня, можу засвідчити, що вони цілком відображають результати дослідження, а сама дисертація відзначається високим ступенем наукової новизни, актуальності, оригінальним підходом до мовознавчого осмислення одного з соціолектів такої ще мало вивченої сфери функціонування української мови, як сфера спорту та субкультура українського футболу.

Ірині Романівні Процик вдалося успішно зреалізувати комплексний підхід до аналізу футбольної лексики як лінгвального та соціокультурного феномену, розкрити роль видатних особистостей української культури у мовотворчих процесах, показати тяглість національної традиції у формуванні всіх рівнів специфічної лексики українського футболу (фахових термінів, жаргонізмів, онімних назв тощо).

Дисертацію *Ірини Романівни Процик* вважаю дуже вартісним надбанням сучасної української соціолінгвістики – і в сенсі емпіричному (адже джерельна база дослідження становить собою кількісно та якісно значущий корпус лексем та номінативних словосполук, що надалі може бути використаний в українській лексикографії та для змістового наповнення навчальних дисциплін в університетських освітніх програмах з української мови), і в сенсі теоретичному (адже запропонована концепція і методика дослідження соціолекту, що поєднує синхронні та діяхронні аспекти, може бути продуктивно застосована й до вивчення лексики та фразеології інших сфер суспільного життя, в яких у часи Радянського Союзу функціювання української мови зазнало звуження й ідеологічної регламентації).

Докторська дисертація на тему „Футбольна лексика у формальному та неформальному дискурсах” цілком відповідає всім вимогам ДАК до наукових праць такого роду, а її авторка – *Ірина Романівна Процик* – беззастережно заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10. 02. 01 – українська мова.

23 квітня 2021 р.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Л. О. Ткач

